

Peter Weir'in 1998 tarihli *The Truman Show* filmi, giderek bir gösteri toplumuna dönüşen çağımızın hoşnutsuzluklarını gözler önüne seren bir film. *The Truman Show* hemen hemen aynı yıllarda çekilen *Gizemli Şehir* (*Dark City*, 1998) ve *Matrix* (1999) gibi, insanın yaşadığı çevreyi sorguluyor ve kendisini, Shakespeare'nin ifadesiyle, "Bir ceviz kabuğunun içinde yaşayıp kendini evrenin hükümdarı" sanan insanın dramını ortaya koyuyor. Bu insan hayata konumlandığı yerden bakarak, ve en doğru bakışın bu olduğunu düşünerek, kendisini "özne" sanıyor ama aslında kendisine çevrilmiş binlerce gözün bir "nesnesi". Dikizlendiğinin ve doğal zannettiği şeylerin kurgulandığından haberdar olmayan bu insanın kendi gerçekliğini fark edip yaşadığı bu "cennetimsi" adadan sıyrılabilmesi, tabii ki dinsel anlatıda olduğu gibi "kolay" olmayacaktır. Çünkü gösteri toplumunda onun asıl değeri görseldir ve milyonlarca insan sizi dikizlemek isterken kaçmak nafi bir çabadır. Herkes kahramanı izleyip bu dramının nasıl devam edeceğini öğrenmek istemektedir. Bu yüzden Truman için kurtuluş, bir tür modern ütöpik bir anlam içeren, «gözlerden irak olma» çabasıdır ve klasik kahramanın hikayesinden farklıdır.

Bakmak ya da bakmamak

Gizemli Şehir ve Matrix'te kahramanın yolculuğu esasında tüm topluma kurtuluş getiren, onları yaşadıkları sahte mutluluktan kurtaran ve tüm sistemin «yeniden» kurulup, işletilen reformlarla toplumsal yapının bekasını sağlayan bir sonuca bağlanır. Kahraman zaten bir şekilde diğerlerinden ayrılmış, farklı ve "seçilmiş" olduğunu ispatlamıştır ve amacı bu gerçeklikten habersiz insanları "gerçeğin çölüne" davet etmektir. Böylece devrimci görünen çaba uysallaştırılıp keskinlik ve aşırılıkları

törpülenir. Bu filmlerde tasarımılanan sahne bugünden sonraki bir geleceği sergiler ve izleyici için bu zamansal "uzaklık" en azından rahatlatıcıdır. Çünkü bu sorun bugünün değil, yarının meselesidir ve aradaki sürede gözümüzü kapayıp bir süre daha mutlu mesut yaşantımıza devam edebiliriz.

The Truman Show yine "seçilmiş" bir insanı karşımıza çıkarır ama bu insan olgunluğa ulaşıp başkalarını kurtarmak için atılan cesur kahramandan çok uzaktır. O normal, yaşadığı sahte gerçekliğin çok da farkına varamayan bir kişidir, ta ki çevresindeki gelişen olaylardaki "mantıksızlıkları" fark etmeye başlayana dek. Ama bu uyanıştan sonra onun için esas sorun kendisinin kurtuluşudur ve asıl niyeti başkalarının bakışlarından kaçmaktır. Böylece Weir klasik kahraman hikayesini tersine çevirir, kahramanı esas olarak toplumun kendisinden, onların "göz"lerinden kurtarmaya çalışır. Toplum kendi hayal ve isteklerini bir başkası üzerinden yaşamaya başlamıştır ve onların kurtuluşu önceliğini kaybetmiştir.

Filmin başında bir kadın izleyici *The Truman Show*'un onun için anlamını şöyle ifade eder, "Benim için, özel hayatımla herkesin görebildiği hayatım arasında bir fark yok. Yaşamım... Benim yaşamım, zaten Truman Show." Bu şov barda birasını yudumlayanlar, evde, üzerinde Truman'ın resminin basılı olduğu yastığa sarılıp, pür dikkat programı izleyen yaşlı kadınlar ya da küvetinin hemen yanı başına koyduğu TV'den programı canlı olarak izleyen kişiler için kendi gündelik can sıkıntılarından kurtulmanın yegane yoludur. Çünkü "Truman Show... Bir yaşam tarzı,"dır ve yönetmenin vurguladığı gibi gerçektir. Şov ve gerçeklik birbirine zat gibi görünse ve zaten zıt olsa da bunun üzerinde o kadar da durmaya gerek yoktur. İzleyici için gerçeklik çevresi değil, televizyondaki görsel gerçekliktir; gösteri toplumunda görüntü iktidarın kendisidir ve onlar için "olmak ya da olmamak"ın anlamı "bakmak ya da bakmamak"tır. Bir şey bakılmaya değmiyorsa var olmayı da hak etmiyor demektir.

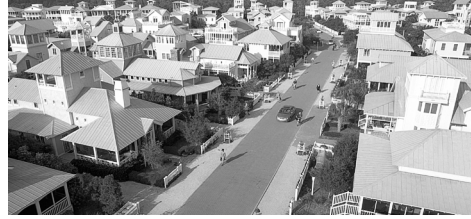
Kahraman başkalarının "nesnesi" olarak varlığını sürdürür. Eğer o, olur da kendini

bunlardan kurtarmaya çalışırsa, herkes hem kahramanın kurtulmasını isteyecek, hem de istemeyecektir. Çünkü bu oyun biterse, “son gelmiş” olacaktır. Otuz yıldır soluksuz izlenen bu drama biterse toplum yeni bir “izlenecek şey” bulmak zorundadır ve ona alışması, salt ona “bakarak” verdiği “emek” bile bir çırpıda bitecektir. Truman isyan bayrağını çekip çevresinde olan bitenleri sorgulamaya başladığında bu şovun yönetmeni kadar izleyiciler de tedirginliğe kapılır. Görünüşte herkes Truman’ın “başarıya” ulaşmasını istemektedir ve o bin bir türlü zorlukların üstesinden geldikçe herkes tırnaklarını yemekte, kendi gündelik yaşamındaki görevlerini bile ihmal etmektedir; böylece izlenme oranları da rekor üstüne rekor kırmaktadır. Buna karşın bir otoparkta çalışan iki güvenlik görevlisinin şov bittiğinde gösterdiği tepki izleyici için şovun nasıl bir doyum aracı olduğunu gösterir. Çünkü bu izleyiciler bu şov biter bitmez ilk olarak “televizyon rehberi” arayışına girer. İzlenecek bir başka şey bulunmalı, şov kaldığı yerden devam etmelidir. Tam bu aşamada izleyici ve kahraman arasında ironik bir zıtlık yaşanır. İzleyici kendi sıkıntılarından kurtulmak için *The Truman Show*’u izlerken, Truman da kendi sınırlarından kurtulmak bu şovdan kaçmaya çalışır. Truman’ın elde etmek istediği şey, izleyicilerin kaçmak istediği şeydir. Herkes sıkıntı içindedir ve gerçeklik karşısında hayaller yegane çözüm yolu gibi gözükür.

Kahramanın yolculuğu

Klasik anlatılarda “dışarı”, ya da kahramanın olgunlaşma için çıkmak zorunda olduğu “yolculuk” sonunda verilen sistemin olumlanmasıyla biter. İlk başta kahramanımız heyecan içinde bu alışık olmadığı, dahası içine “zorla atıldığı” dünyayı gözlemler, onu eski “sıkıcı” hayatıyla karşılaştırır; bu sırada pek çok zorlukların üstesinden gelerek “büyür”. Bu anlamıyla “dışarı” insanın yaşadığı toplumdaki/çevredeki hoşnutsuzlukların bir dışavurumudur. Bu yenilik arayışı içinde devrimci bir unsur taşır ve eski yapının içine sığmayan toplumsal değişikliklerin gelişini haber verir. Truman da film boyunca içinde yaşadığı bu adadan kurtulmak isterken,

başlarda olduğu gibi sık sık endişe içinde kalır. Beyaz turnikeden geçip birkaç adım attığında sağ tarafındaki batık sal dikkatini çeker. Bu sal gibi batıp yok olmanın derin korkusunu duyumsar. Eli ayağı tutmaz, çok geçmeden “Trumanya”ya geri dönecektir. O bir

yandan modern insanın en büyük hastalığını taşımaktadır; iç sıkıntısı, ama öte yandan yine aynı insanın en büyük korkusunu taşır; değişim. Truman yedi yaşından beri arkadaşı olan Marlon’a “Hiç bunaldığın olmaz mı?” diye sorar, “Şiddetli gezme arzusu.” Marlon ise “Gezilecek neresi var ki,” diye cevap verir. Truman özlemlerle “Fiji” dediğinde, Fiji onun için sadece lisedeki aşkının gittiği yeri ifade etmez, Fiji, içindeki yaşadığı dünyaya en uzak noktadır. Truman gidebildiği kadar uzağa gidip, bu iç sıkıntısından kurtulmak istemektedir ve sevdiği kadının gözleri, o hep dergilerdeki kadınların resimlerinden parçalayarak aldığı ve “aradığı” gözler, salt aşkı ifade ettiği için değil, Truman’a yaşadığı bu dünyanın ötesinde bir şeylerin hala var olduğunu hatırlattığı için değerlidir. Alternatifsizlik bir iktidarın hegemonyasını pekiştirmek için kullandığı en önemli araçlardan birisidir ve başka bir dünyanın hayali, hatta gölgesi bile onu korkutmaya yeterlidir. Truman bu alternatif için eyleme geçtiğinde çevresindeki tüm iktidar birden ete kemiğe bürünür ve onu “içerde” tutmak için sonu gelmez ayak oyunlarına başvurur.

Ancak sınırlar zorlanmıştır. Artık yaşadığı çevre Truman’a yetersiz gelmektedir ve bu “bunaldığı” yerden kaçıp kurtulmak için çabalar. Truman bu yönüyle kendisi alabildiğine nesneleşen, ya da herkesin yaptığını yapıp, giydiğini giyip, içtiğini içerek “farklı” olduğunu duyumsayan modern insanın trajedisini serimler. Herkes ona bu yenilik peşinde

koşmanın zararlarından bahsedip durur. Yenilik, yeni diyarlar, yeni ilişkiler sonunda ne getireceği bilinmeyen “tehlikeli” mecralardır ve modernist yenilik arayışı korkutucu olmanın yanında “zahmetli”dir ve “masraflı”dır. Truman’ın sahte eşi Meryl, Truman’daki bu arzuları bastırmak için birikimlerinin çarçur etmemeyi, bir çocuk sahibi olmayı, o her gün sürdürdüğü yaşamı bol reklam soslu sunup durur. Çünkü bu şov, milyonlarca insanın kendi gerçekliği karşısında sığındığı bu şov, reklamlarla ayakta durmaktadır ve dışarıya çıkmak kadar “içerde” kalmanın da bir bedeli vardır. Böylece kapitalizmin reklam endüstrisi yönetmenin ifade ettiği gibi onun “hücre”nin büyümesine ve varlığını sürdürmesine hizmet eder.

Uygarlık ve iktidar

Truman yerleşik hayata geçen insanın dramını da sunar bize. Bu evsiz yurtsuz ama her gün yeni bir şey görmenin heyecanını yaşayan o “barbar”, artık hepten “yerleşmiş” uygar insana çok uzaktır. Uygar insan yerleşik hayatın hegemonyasında basit bir nesnedir. Dışarıda da yenilik adına bir şey yoktur, her şey keşfedileceği kadar keşfedilmiştir. Şovun yönetmeni Christof, Truman bu “adadan” kurtulup dışarı çıkmaya yakinken, Truman içinde yaşadığı bu dünyanın ne kadar güzel olduğunu anlatır ve dışarıda “daha güzel” bir dünya bulamayacağını vurgular. Çıkacağı yolculuğun sonunda duyacağı tek şey sıla hasreti olacaktır. Christof bunları söylerken haklıdır. Truman dışarı çıktığında ne bulabilir? Bulacağı şey aslında kendi Trumanyası’nın bir büyük hali: Trumanya küçüktür, figüranlar sınırlıdır ve herkes belirli bir senaryoyla bir “döngü” içinde hareket eder. Buna karşın dünya bundan çok mu farklıdır? Gezip görülecek daha çok yer, çok daha geniş bir figüran listesi ve her şeyin doğal olduğu bir yer(mi?)dir dünya. Burada pek çok insan yoğun bir hareketlilik içindedir ama onları asıl yönlendiren “yenilik arayışı” değil, eski haliyle “yaşamayışı”dır.

Truman en azından kendi yaşamını sorgular, dışarıdakiler bu erdemden de uzaktır. Çünkü hepsi kendi yaşamlarını ele almaktan çok uzak kişilerdir ve işi gücü bırakıp Truman’ı seyre dalmışlardır. Onlar önlerindeki

minik kutuya pür dikkat kesilir, o kutunun dışındaki yaşama bakamaz. Truman kurtulmak için didindiğinde el çırpmaları kendi umutsuzluklarını telafi etme çabasından başka şey değildir. Truman zaten herkes olduğu için, Truman’ın Fiji’ye doğru bir yolculuğa çıkması, en az kendileri çıkmış kadar onları sevindirecek ama televizyondan gözlerini uzaklaştırıp kendi yaşamlarıyla baş başa kaldıklarında bir başka “heyecan verici” hikaye bulmak için didineceklerdir; yeter ki bu hikaye gerçek olsun. Hatta kendi hayatlarından bile “daha gerçek”!

İnsanların ellerinde bir senaryonun olmaması, onların «rol» yapmadığı anlamına gelmez. Sosyal psikoloji insanın toplumsal yaşamdaki konumlarını rol diye isimlendirir çünkü tüm toplumsal yaşamın kültürün ağlarıyla örülüdür ve nerde ne yapacağımız, daha doğrusu ne yaparsak bunun “kabul edilebilir” olduğu biz daha doğmadan önce belirlenmiştir. Uygarlık da insanların birbirleriyle kurduğu

kabul edilebilir davranışlar listesiyle oluşturulur ve “norm”dan her sapma “anormal” yaftasıyla damgalanır. Truman da zaten otuz yaşına kadar “normal” bir insandır. Ne zaman ki yaşadığı gerçekliği sorgular, çevresindeki herkes bunların bir saplantı olduğunu, gökyüzünden düşen spot ışığın, radyo frekansının karışmasının, asansördeki kamera ekibinin gerçek olmadığını sezer, karşı iddiaları duyunca bu tür davranışların “kabul edilemez” olduğunu özellikle vurgular, Truman’a deli muamelesi yaparlar. Polisler “nükleer felaketin kıyısından” kurtardıkları Truman’ı eve getirdiklerinde uyarılmayı da ihmal etmezler, bir daha ki sefere “kayda geçirilecek”tir her şey. Siz anormal olursanız yollar kapanır, en yakın arkadaşınız bile size “sakin olmayı” salıklar. Bunlara devam ederseniz, kınanır, dışlanır, cezalandırılırsınız.

